

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОСВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Н.О. Губа

кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри психології

Запорізького національного університету

ORCID ID: <https://orcid.org/000-0002-9582-4373>

guba.natalya02@gmail.com

О.Г. Павлюк

аспірантка кафедри психології Запорізького національного університету

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7532-0709>

pavluk.alena@gmail.com

Губа Н.О., Павлюк О.Г. Теоретичний аналіз структури професійної самосвідомості особистості. Статтю присвячено теоретичному аналізу сучасних підходів до вивчення структури професійної самосвідомості. Представлені моделі структурних компонентів професійної самосвідомості. Описано характеристики і зміст структурних компонентів: когнітивний компонент (професійні «Я – образи», самопізнання, пізнання інших і порівняння себе з іншими); оцінно-емоційний (переживання, певне ставлення особистості до себе як суб'єкта професійної діяльності); регуляційний (поведінкові реакції, що виражають способи реалізації афективно-когнітивного ставлення до себе як суб'єкта професійної діяльності і які становлять аспект саморегуляції); мотиваційно-цільовий (самоактуалізація, реалізація життєвого потенціалу, самовдосконалення, саморозвиток).

Ключові слова: особистість, образ-Я, професійна самосвідомість, професіоналізація, майбутній фахівець, професійна діяльність.

Guba, N.O., Pavlyuk, O.G. Theoretical analysis of the structure of professional identity. The article is devoted to the theoretical analysis of modern approaches to the study of the problems of the structure of professional self-consciousness, which is a complex personal phenomenon that is investigated through the content of its structural components. The paper presents theoretical analysis, generalization and systematization of basic researches of professional self-consciousness, that reveal its content through the structure and level structure, as well as the author's theoretical model of professional self-knowledge of the students of the University of Internal Affairs. The models of the structural components of professional identity have been presented. The characteristics and content of the structural components have been described as following: a cognitive component (professional “Self-images”, self-knowledge, knowledge of others and comparison of oneself with others); evaluative-emotional (experience, a certain attitude of an individual towards himself as a subject of professional activity); regulatory (behavioral reactions that express ways to realize an affective-cognitive attitude towards oneself as a subject of professional activity and represent an aspect of self-regulation); motivational-targeted (self-actualization, realization of life potential, self-improvement, self-development).

Keywords: personality, Self-image, professional identity, professionalization, future specialist, professional activity.

Постановка проблеми. Тенденції розвитку сучасного суспільства зумовлюють постійне підвищення вимог до професійних знань, вмій та навичок фахівця. Необхідною умовою зростання особистості як фахівця є процес її професійного становлення. В рамках сучасної психології процес професійного становлення особистості розуміється як цілісний феномен, який включає в себе компоненти як об'єктивного (престижність професії, її соціальна конкурентоспроможність і т.п.), так і суб'єктивного характеру (ставлення особистості до професії, до себе як до професіоналу, вираженість професійних здібностей, професійні ідеали, переживання успіхів і невдач у професійній діяльності). На думку вчених, одним з важливих чинників, що детермінує успішність реалізації професійного становлення та розвиток професіонала в цілому, виступає професійна самосвідомість [1,2,3,4,5,15,17], яка формується під впливом професійного середовища і активної участі особистості у професійній діяльності. Багато років вчені розглядають проблему професійної самосвідомості з різних точок зору, будують нові теорії, розглядають різні аспекти проблеми самосвідомості, її структурних компонентів, але й досі єдиної думки з приводу сфери реалізації останніх немає.

Мета статті – теоретичний аналіз, узагальнення та систематизація основних досліджень професійної самосвідомості, які розкривають її зміст через структуру та рівневу будову, а також пропонування авторської теоретичної моделі професійної самосвідомості курсантів Дніпровського університету внутрішніх справ (ДУВС).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній психології вивченню професійної самосвідомості присвячена велика кількість робіт таких видатних психологів як Б.Д. Паригін, В.Д. Брагіна, П.А. Шавір, Л.М. Мітіна, Е.А. Клімов, С.В. Москаленко, та ін. Окрім цього, розвиток професійної самосвідомості в процесах самопізнання, професіоналізації особистості, її професійного

становлення досліджувались в рамках психології праці (Е.А. Клімов, Т.В. Кудрявцев, А.К. Маркова, Ю.П. Поваренков, В. Д. Шадріков, В. Ю. Щегурова та ін.), психології особистості (А.Г. Асмолов, В.С. Мерлін, Л.М. Мітіна, К.К. Платонов, В. А. Сонін та ін.), вікової та педагогічної психології (Е.Ф. Зеер, А.Б. Каганів, М.А. Подимов, М.С. Пряжніков, А.Р. Фонарьов та ін.) [3].

Виклад основного матеріалу теоретичного дослідження з обґрунтуванням отриманих результатів. Різноманіття поглядів на сутність професійної самосвідомості спричинило різноплановість уявлень про її структурні компоненти. Найчастіше дослідники у структурі професійної самосвідомості виокремлюють три компоненти, які відображають різні її аспекти. Так, наприклад, О.О. Шарапов, розуміючи професійну самосвідомість як усвідомлення студентами себе в просторі своєї майбутньої професії і професійної діяльності, виділяє в її структурі:

- когнітивний компонент (професійні «Я – образи», які утворюють професійну «Я-концепцію»);
- оцінно-емоційний (переживання, що виражають, певне ставлення особистості до себе як суб'єкта професійної діяльності і утворюють «глобальне самовідношення»);
- регуляційний (поведінкові реакції, що виражають способи реалізації афективно-когнітивного ставлення до себе як суб'єкта професійної діяльності і становлять аспект саморегуляції) [15].

У когнітивному компоненті професійної самосвідомості дослідник розрізняє процес самопізнання і його результат – систему знань про себе, які перетворюються в «образ Я»: знання про себе як майбутнього фахівця, знання про себе як особистість, знання про майбутню професію. Емоційно-оцінний компонент професійної самосвідомості характеризується сукупністю таких видів ставлень: ставлення до себе як до майбутнього фахівця, ставлення до себе як особистості, ставлення до майбутньої професії. Регулятивний компонент характеризується мірою готовності студентів до професійних дій стосовно об'єкта майбутньої професійної діяльності.

Інші науковці (А. Маркова, Н. Мащенко, Н. Рукавішнікова), у структурі професійної самосвідомості особистості виокремлюють такі три компоненти як когнітивний, афективний і поведінковий. Так, перший із них забезпечує усвідомлення людиною свого місця й ролі в системі професійної діяльності та зумовлених цією діяльністю міжособистісних відносин з колегами по роботі. Другий компонент професійної самосвідомості особистості відображає його афективно-оцінне ставлення до себе. Це ставлення значною мірою формується особистістю на основі результатів самооцінювання стану своїх можливостей професійного характеру, яке реалізується в декількох різних площинах: 1) на сьогоднішній день (актуальна самооцінка); 2) у минулому (ретроспективна самооцінка); 3) в майбутньому (потенційна чи ідеальна самооцінка); 4) з погляду довколишніх (рефлексивна оцінка). На думку дослідників цієї концепції, про зростання рівня професійної самосвідомості можна говорити тільки в тому випадку, коли актуальна оцінка вище за ретроспективну, а ідеальна – вище за актуальну. Третій із визначених вище компонентів структури професійної самосвідомості людини пов'язаний з її діями, спрямованими на досягнення поставлених професійних цілей і завдань. Він відображає здатність індивіда до активної професійної діяльності, яка здійснюється на основі сформованих в неї знань про власну персону та ставлень до себе [7; 8; 9; 11;13].

Деякі дослідників відходять від традиційної трикомпонентної структури професійної спрямованості, виділяючи в ній чотири або більше складових. Так прихильник акмеологічної школи А.О. Деркач у своїх дослідженнях професійної діяльності фахівця розрізняє чотири компоненти професійної самосвідомості: 1) когнітивний (самопізнання, пізнання інших і порівняння себе з іншими; як критерії розглядаються моральні установки особистості); 2) емоційний (самоставлення, самоприйняття, самоповага, загальне емоційне ставлення до себе і власне оцінне ставлення); 3) мотиваційно-цільовий (самоактуалізація, реалізація життєвого потенціалу, самовдосконалення, саморозвиток; у професійній самосвідомості розглядається як аналог особистісної зрілості); 4) операціональний (саморегуляція, здатність до управління собою) [1].

Н. Скрипнікова також веде мову про чотири компоненти професійної самосвідомості: когнітивний, емоційний, мотиваційний і творчий. Варто зазначити, що дослідниця, виділяючи творчий компонент, водночас залишає поза увагою поведінковий аспект професійної самосвідомості [13].

Т.К. Піддубна характеризує структуру професійної самосвідомості за аналогією зі структурою загальної самосвідомості особистості:

1) усвідомлення професійної моралі (активізує або гальмує виконання соціальних ролей у колективі; проявляється в гуманістичному ставленні до людей праці, турботі про підвищення продуктивності праці, блага суспільства і колективу);

2) усвідомлення професійної моральності (характеризується дієвістю морального розуміння, моральних принципів у діяльності; проявляється у виборі відповідних способів і засобів для виконання професійної діяльності відповідно до норм суспільства);

3) усвідомлення себе як суб'єкта професійної діяльності (усвідомлення своєї відповідальності і своєї ролі в постановці завдань, у формуванні цілей, у виборі засобів виконання діяльності, в отриманні кінцевого продукту, в усвідомленні своєї індивідуальності у виконанні діяльності; усвідомлення своїх професійно-важливих якостей);

4) усвідомлення і оцінка ставлень (усвідомлення і оцінка себе як фахівця, ставлення до колег по професії, ставлення до своєї професійної діяльності, ставлення інших до себе);

5) усвідомлення власного розвитку в часовому аспекті (розвиток за такими ознаками, як зростання професійної майстерності, просування по службі, підвищення авторитету, зміцнення соціального статусу, постановка цілей і контроль за їх здійсненням) [8].

У контексті аналізу структури професійної самосвідомості майбутніх фахівців, на наш погляд, важливе значення має думка Л.М. Мітіної щодо доцільності виокремлення у структурі цього складного феномену двох аспектів: динамічного – перебігу й розгортання процесу та результативного – появи певного результату. Так, у когнітивному компоненті дослідниця розрізняє процес самопізнання і його результат – систему знань про себе, що утворюється в результаті процесів усвідомлення себе в трьох взаємодоповнюючих системах: у системі професійної діяльності, у системі професійного спілкування і в системі особистісного розвитку. На думку Л.М. Мітіної, «образ Я» має переважно когнітивний характер і є в структурі професійної самосвідомості провідним. Афективний компонент професійної самосвідомості характеризується сукупністю трьох видів ставлень: 1) ставленням до системи своїх професійних дій, до цілей і завдань, які суб'єкт ставить перед собою у професійній діяльності, до засобів і способів досягнення цих цілей, до результатів своєї роботи; 2) ставленням до системи міжособистісних стосунків; 3) ставленням до своїх професійно значущих якостей і, в цілому, до себе як фахівця, оцінкою рівня своєї особистісної і професійної компетентності та відповідності своєму власному ідеальному «Я-образу» професіонала. Два попередні компоненти (когнітивний – знання про себе, про свої особисті і професійні якості, адекватна оцінка своєї професійної компетентності, уміння налагоджувати ефективну міжособистісну взаємодію, а також афективний – емоційно-ціннісне ставлення до себе) детермінують поведінковий компонент професійної самосвідомості, основним механізмом якої є задоволеність собою і своєю професійною діяльністю [6].

Оригінальний підхід до розуміння сутності та структури професійної самосвідомості студентів запропонував С.А. Подосинніков [9]. Модель професійної самосвідомості розглядається ним як взаємозв'язок структурних (когнітивний, мотиваційний, емоційний, операціональний) і функціональних (самопізнання, самоактуалізація, саморозуміння, самореалізація) компонентів. Самосвідомість трактується як багатовимірна підструктура особистості, що має подвійну суб'єкт-об'єктну природу: суб'єктний аспект характеризується функціонуванням процесів рефлексії і внутрішнього діалогу, що знаходить вияв у формуванні професійної «Я-концепції», яка, у свою чергу, виступає об'єктом самоставлення, самоперетворення і саморозуміння.

Окремі дослідники, характеризуючи зміст професійної самосвідомості, беруть до уваги переважно її когнітивний аспект – структуру й динаміку уявлень особистості про себе як представника відповідної професії. Так, наприклад, А.В. Прудило розкриває структуру професійної самосвідомості через низку суб'єктивних образів особистості:

1. «Образ Я» – саморозуміння, визначення себе у власних цінностях і сенсах, потребах і мотивах, особистісних особливостях.

2. «Образ професії» – розуміння професії, усвідомлення її різних сторін.

3. «Образ Я в професії» – усвідомлення себе в професії, готовність зробити цей вибір і докласти зусиль для його реалізації [10].

Образи професійної самосвідомості майбутніх фахівців – необхідна основа доцільної регуляції, саморегуляції їх трудової діяльності і взаємодії з навколишніми людьми, оскільки ця взаємодія суттєво залежить від того, як вони розуміють своє місце серед людей, «за кого себе беруть»,

що думають про те, як виглядають «в очах» оточення. О.Ю. Пряжникова наголошує на тому, що «образ світу» є істотною складовою і важливим регулятором трудової діяльності професіоналів, який у представників різних професій складається по-різному і по-різному впливає на їх світовідчуття та самоідентифікацію [11].

Нерідко дослідники надто розширено трактують зміст професійної самосвідомості, виокремлюючи в її складі компоненти, що виходять за межі досліджуваного феномену. Так, наприклад, А.С. Колбінцева визначає п'ять компонентів професійної самосвідомості студента: мотиваційно-ціннісний (професійні інтереси і установки, прагнення займатися обраним видом професійної діяльності), когнітивний (різнібічні загальні і професійно-необхідні знання, пізнавальні уміння), емоційно-оцінний (адекватна оцінка своїх професійних якостей і рівня професійної підготовленості, ставлення до себе як до майбутнього професіонала), операційно-діяльнісний (уміння обґрунтовано визначати і раціонально застосовувати шляхи і способи найбільш ефективного розв'язання професійних ситуацій), регулятивний (ставлення до підготовки до майбутньої професійної діяльності) [2].

Як свідчить огляд психологічних і педагогічних джерел, найбільшу увагу дослідників привертає когнітивний компонент професійної самосвідомості, дещо меншу – емоційний. Найменш дослідженим залишається мотиваційний аспект професійної самосвідомості.

Однак єдиної позиції дослідників, щодо складу структури професійної самосвідомості виявити не вдалося. У зв'язку з цим, проаналізувавши ряд робіт, присвячених дослідженню структури професійної самосвідомості ми пропонуємо теоретичну модель професійної самосвідомості курсантів ДУВС (майбутніх поліцейських), яка містить чотири компоненти:

1) мотиваційний компонент – містить в собі систему мотивів курсантів, яка відповідає за їх прагнення до професійної самоактуалізації (професійні інтереси та установки; розуміння і внутрішнє прийняття цілей і завдань професійної діяльності; інтерес до своєї професії, задоволеність професійним вибором, бажання працювати за спеціальністю; наявність професійних цілей та позитивних очікувань щодо професійної самореалізації);

2) когнітивний компонент – включає уявлення про себе як професіонала, знання про свої особисті і професійні якості, професійну компетентність, про свою професію, професійну спільноту, свої власні пізнавальні процеси, психічні властивості;

3) афективно-вольовий компонент – який містить емоційні переживання, що до професійної самооцінки (самооцінка своїх професійних здібностей, професійної теоретичної і практичної компетентності; самооцінка своїх особистих достоїнств і недоліків по відношенню до професійної діяльності); професійної самоефективності (прагнення до професійної ефективності); професійного самовідношення (відношення до набутої професії); вольового аспекту (уміння мобілізувати свої внутрішні ресурси на вирішення професійних завдань, рефлексія);

4) Морально-етичний компонент – містить в собі усвідомлення професійної моралі і етики (духовні пріоритети, система цінностей, гуманістичне ставлення до оточуючих, емпатійність, альтруїзм).

На нашу думку когнітивний і афективно-вольовий компоненти детермінують мотиваційний компонент, який в свою чергу обумовлює успішний розвиток професійної самосвідомості.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Результати теоретичного аналізу проблеми дозволяють нам зробити висновок про те, що професійна самосвідомість є складним особистісним феноменом, який досліджується через зміст її структурних компонентів. В рамках сучасної психології можна виділити чотири основні компоненти професійної самосвідомості, які на думку вчених мають вплив на професіоналізацію особистості: когнітивний (самопізнання, пізнання інших і порівняння себе з іншими); емоційний (самоставлення, самоприйняття, самоповага, загальне емоційне ставлення до себе і власне оцінне ставлення); мотиваційно-цільовий (самоактуалізація, реалізація життєвого потенціалу, самовдосконалення, саморозвиток; у професійній самосвідомості розглядається як аналог особистісної зрілості); операціональний (саморегуляція, здатність до управління собою). Перспективи подальшого дослідження запропонованої автором теоретичної моделі професійної самосвідомості курсантів ДУВС ми вбачаємо в її емпіричній перевірці.

Література

1. Деркач А.А. Социально-психологические основы совершенствования деятельности воспитателя: дис.... д-ра психол. наук: 19.00.05 / Анатолий Алексеевич Деркач. – Л., 1981. – 392 с.
2. Колбинцева А.С. Развитие профессионального самосознания студента в процессе освоения общематематических знаний: автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / А.С. Колбинцева. – Оренбург, 2009. – 26 с.
3. Москаленко С.В. Особенности развития образа “Я-профессионал” у студентов у процессе обучения в ВУЗе: дис. психол. наук / С.В. Москаленко. – Белгород, 2007. – 174 с.с. 29-30
4. Маркова А.К. Психология профессионализма / А.К. Марков. – М. : Международный гуманитарный фонд "Знание", 1996. – 308 с.
5. Мащенко Н.І. Соціально-психологічні чинники становлення професійної самосвідомості студентів технічних університетів: автореф. ... канд. псих. наук : 19.00.05 – соціальна психологія, психологія соціальної роботи / Н.І. Мащенко. – К., 2005. – 18 с.
6. Митина Л.М. Личностное и профессиональное развитие человека в новых социально-экономических условиях / Л.М. Митина // Вопросы психологии. – 1997. – No 4. – С.28-38
7. Митина Л.М. Психология профессионального развития учителя / Л.М. Митина. – М.: Флинта, 1998. – 200 с.
8. Москаленко С.В. Особенности развития образа “Я-профессионал” у студентов в процессе обучения в ВУЗе: дис. психол. наук / С.В. Москаленко. – Белгород, 2007. – 174 с.
9. Поддубная Т.К. Динамика когнитивных компонентов профессионального самосознания студентов-психологов в процессе обучения: автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. психол. наук: 19.00.07 «Педагогическая психология» / Т.К. Поддубная. – Белгород, 1998. – 20 с.
10. Подосинников С.А. Психологические факторы становления профессионального самосознания у студентов: автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. психол. наук: 19.00.07 «Педагогическая психология» / С.А. Подосинников. – Астрахань, 2003. – 18 с.
11. Прудило А.В. Психологическое консультирование в профессиональной ориентации: Монография / А.В.Прудило. – Минск, 1999.– 148 с.
12. Пряжников Е.Ю. Профорентация / Е.Ю. Пряжникова. – М.: Издательский центр «Академия», 2005. – 496 с.
13. Рукавишникова Н. Г. Профессиональное самосознание студентов педагогического вуза / Н. Г. Рукавишникова. Электронный ресурс. Режим доступа: // Педагогический вестник // http://www.uspu.yar.ru/vestnik/pedagoka_i_psichologiy/13_7/.
14. Скрипникова Н. Б. Оптимизация процесса развития профессионального самосознания предпринимателей: дис. ... канд. пед. наук: спец. 19.00.13 / Скрипникова Наталья Борисовна. – Москва, 2004. – 147 с.
15. Чепелева Н. В. Формування професійної компетентності психолога / Н. В. Чепелева // Актуальні проблеми психології : Наукові записки інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К. : Ніка – Центр, 1999. – Вип. 19.
16. Шарапов А.О. Структура, динамика и условия развития эмоционально-оценочного компонента профессионального самосознания у студентов-психологов // Профессиональное самосознание и экономическое поведение личности: Труды III Международной научной интернет-конференции, март – июнь 2009 г./отв. ред. М.Ю. Семенов. – Омск: «Полиграфический центр КАН», 2009. – С. 219-242.

References transliterated

1. Derkach A.A. Social'no-psihologicheskie osnovy sovershenstvovaniya dejatel'nosti vospitatelja: dis.... d-ra psihol. nauk: 19.00.05 / Anatolij Alekseevich Derkach. – L., 1981. – 392 s.
2. Kolbinceva A.S. Razvitie professional'nogo samosoznanija studenta v processe osvoenija obshhematematicheskikh znaniĭ: avtoref. diss. na soiskanie nauch. stepeni kand. ped. nauk: spec. 13.00.01 «Obshhaja pedagogika, istorija pedagogiki i obrazovaniya» / A.S. Kolbinceva. – Orenburg, 2009. – 26 s.
3. Moskalenko S.V. Osobennosti razvitija obraza “Ja-professional” u studentov u processe obuchenija v VUZe: dis. psihol. nauk / S.V. Moskalenko. – Belgorod, 2007. – 174 s.c. 29-30
4. Markova A.K. Psihologija professionalizma / A.K. Markov. – M. : Mezhdunarodnyj gumanitarnyj fond "Znanie", 1996. – 308 s.
5. Mashhenko N.I. Social'no-psyhologichni chynnyky stanovlennja profesijnoi' samosvidomosti studentiv tehnichnyh universytetiv: avtoref. ... kand. psyh. nauk : 19.00.05 – social'na psyhologija, psyhologija social'noi' roboty / N.I. Mashhenko. – K., 2005. – 18 s.
6. Mitina L.M. Lichnostnoe i professional'noe razvitie cheloveka v novyh social'no-jekonomicheskikh uslovijah / L.M. Mitina // Voprosy psihologii. – 1997. – No 4. – S.28-38
7. Mitina L.M. Psihologija professional'nogo razvitija uchitelja / L.M. Mitina. – M.: Flinta, 1998. – 200 s.
8. Moskalenko S.V. Osobennosti razvitija obraza “Ja-professional” u studentov v processe obuchenija v VUZe: dis. psihol. nauk / S.V. Moskalenko. – Belgorod, 2007. – 174 s.
9. Poddubnaja T.K. Dinamika kognitivnyh komponentov professional'nogo samosoznanija studentov-psihologov v processe obuchenija: avtoref. diss. na soiskanie uchen. stepeni kand. psihol. nauk: 19.00.07 «Pedagogicheskaja psihologija» / T.K. Poddubnaja. – Belgorod, 1998. – 20 s.
10. Podosinnikov S.A. Psihologicheskie faktory stanovlenija professional'nogo samosoznanija u studentov: avtoref. diss. na soiskanie nauch. stepeni kand. psihol. nauk: 19.00.07 «Pedagogicheskaja psihologija» / S.A. Podosinnikov. – Astrahan', 2003. – 18 s.
11. Prudilo A.V. Psihologicheskoe konsul'tirovanie v professional'noĭ orientacii: Monografija / A.V.Prudilo. – Minsk, 1999.– 148 s.
12. Prjazhnikova E.Ju. Proforientacija / E.Ju. Prjazhnikova. – M.: Izdatel'skij centr «Akademija», 2005. – 496 s.

13. Rukavishnikova N. G. Professional'noe samosoznanie studentov pedagogicheskogo vuza / N. G. Rukavishnikova. Elektronnij resurs. Rezhim dostupu: // Pedagogicheskij vestnik // http://www.yspu.yar.ru/vestnik/pedagoka_i_psychologiy/13_7/.
14. Skripnikova N. B. Optimizacija processa razvitija professional'nogo samosoznanija predprinimatelej: dis. ... kand. ped. nauk: spec. 19.00.13 / Skripnikova Natal'ja Borisovna. – Moskva, 2004. – 147 s.
15. Chepeljeva N. V. Formuvannja profesijnoi' kompetentnosti psihologa / N. V. Chepeljeva // Aktual'ni problemy psihologii' : Naukovi zapysky instytutu psihologii' im. G. S. Kostjuka APN Ukrai'ny. – K. : Nika – Centr, 1999. – Vyp. 19.
16. Sharapov A.O. Struktura, dinamika i uslovija razvitija jemocional'no-ocenochnogo komponenta professional'nogo samosoznanija u studentov-psihologov // Professional'noe samosoznanie i jekonomicheskoe povedenie lichnosti: Trudy III Mezhdunarodnoj nauchnoj internet-konferencii, mart – ijun' 2009 g./otv. red. M.Ju. Semenov. – Omsk: «Poligraficheskij centr KAN», 2009. – S. 219-242.

УДК 159.923:37.035:316.46

<https://doi.org/10.26661/2310-4368-2019-1-15-05>

ТИПОПОВЕДІНКОВИЙ ПІДХІД АМЕРИКАНСЬКИХ ПСИХОЛОГІВ ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ ОСОБИСТОСТЕЙ – ВРОДЖЕНИХ ЛІДЕРІВ

Т.В. Гура

кандидат педагогічних наук, професор кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2323-3440>

tatyana-gura@ukr.net

Б.І. Фурманець

кандидат психологічних наук, професор кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»; Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9108-7196>

zhilinalb@gmail.com

Гура Т.В., Фурманець Б.І. Типоведінковий підхід американських психологів до характеристики особистостей – вроджених лідерів. В статті проаналізовані дослідження американських психологів щодо зв'язку типів особистості з їх певними перевагами і можливими недоліками прояву вроджених та розвинутих лідерських якостей та властивостей. Особлива увага приділена аналізу сутності і змісту типоведення, що представляє собою важливу, науково-теоретичну концепцію, яку рекомендовано враховувати при визначенні ролі лідера у поліпшенні його взаємодії з певними групами та успішного відтворення лідерства. Автори, спираючись на цю концепцію, підкреслюють, що система поглядів американських дослідників на проблему типоведення є цікавою, багатогранною і може розглядатися в багатьох соціально-психологічних ситуаціях життєдіяльності окремих груп, які ведуть лідери. У цьому плані доведено, що основні аспекти проблеми типоведення спрямовані на: розкриття суттєвих індивідуально-психологічних особливостей і ознак характеристики особистості лідера; визначенні особистісних переваг дій лідера у певних видах групової діяльності; врахуванні сутності типів особистості, особливо критеріїв лідерства; розкритті ділових та дружніх відносин лідера з підлеглими, які сприяють покращенню їх поведінки та досягнення лідером бажаного успіху.

Ключові слова: типоведення; типоведінковий підхід; лідер; поведінка; особистість; лідерська діяльність.

Hura, T., Furmanets, B. American psychologists' typological approach to characterising personalities of inborn leaders.

In the article there have been analyzed the researches by American psychologists on connection between eight personality types and their certain advantages and possible disadvantages in manifesting leadership traits. The authors stress that the problem of typology is complex, multi-layered and multi-purposed, it can be applied in a number of socio-psychologic situations of both separate people's and groups' interaction. There have been analyzed scientific and theoretic views of American psychologists Otto Cregger and Janet M. Tewson on the problem of typology which involves a complex of important socio-psychologic advantages, namely: typology is quite a natural concept because it enables distinguishing the type and behavior of one individual from the other; this is an ordered, scientifically substantiated system which has been used by individuals and organizations for many years to improve cooperation and communication; typology provides a better knowledge of personality types we come across on a daily basis; typology can be applied everywhere – in relations with colleagues, friends, partners, students, and so on; typology is a way to explain rather normal than inadequate personality behavior. Special attention is paid to characterizing typology representing a special system which is necessary to be applied by leaders to improve interaction with other people and which enables leaders being more successful in many activities. It is proved in the article that typology is directed at: learning personalities' individual traits and characteristics; determining personal preferences and explaining self-cognizance principles in all aspects of human activities; disclosure of personality types, especially leaders called to establish business and friendly relations with other people guiding their actions and behavior to achieve success.

Keywords: typology; typological approach; leader; behavior; personality; leadership.